

A baszk nő

Később, már jóval a válásuk után – ha válásnak lehet tekinteni az illetet –, de még abban a szakaszban, amelyet aztán „kezdeti idők” címen tartott számon, előbb átsuhant rajta, majd makacsul megképződött benne, hogy minden a P. Howard idézeten múltott: nem kellett volna felolvasni. Ha nem, akkor még mindig – ma is –, mint a magyar népmesék utolsó mondata a szerencsés emberpárokról.

Ha ott és akkor megnézi az óráját, percre pontosan tartóssul, mikor alakult ki a rögeszméje. A kihagyott mozdulat miatt ma már csak a helyszín maradt biztos.

Az volt az első szezonális munkája. Bergerac és Bordeaux között egyenesedett föl a szőlősorok mindig ámulatba ejtő rendje fölé, egy olyan lankás oldalban, ahonnan rálátott a Montaigne kastélya felé vivő egyenes, de a szelíd szintváltozások miatt dallamosan hullámszó útra.

Az óceán felől, szabadcsapatok módjára, felhőrajok tartottak a kontinens belseje felé. Már volt tapasztalata a természetük felől. Látta, hogy még napokig háborítatlan lesz a munkájuk, mert ezek a felhők száz kilométerekkel beljebb nehezednek el annyira, hogy esőt ígérhetnek, s ha délről kapnak némi nyomást, kitérnek majd az Alpok ormai elől, föl egészen a német-lengyel síkságra. Így otthon se lesz eső, gondolta, itt pedig ajándéknak számít árnyjátékuk a nyugalmas, megmunkált földeken. Napfényben az őszbefordult szőlőtáblák színei kifakultak, de a vonuló felhőárnyékok folytonosan élénkítették körben a tájat. Mint amikor egy-egy óvatlanabb nagybányai festő a boglyák árnyékvetődését méregzöldre festi a hegyi kaszálók újránövő fűvére, úgy ragyogott föl a szőlőlevelek minden színe az erősebb árnyalatokkal.

Miért éppen az jutott volna az eszébe, hogy az órája számlapját bámulja, gondolta fáradt dereka kéjes egyengetése közben. A hajnal óta tartó munka megtette a hatását, s a látványelemek a St.-Michel-de-Montaigne felé vivő út ígéretével együtt teljesen kitöltötték.

Amikor a látóhatár nyugati karéjához ért a tekintete, akkor tört rá a szeretetéttség. Az a fajta, amelyet kizárólag azok az elégedetten fáradtak éreznek, akiket a haladós, bár fárasztó munka lélekben is salaktalanít. Úgy hajolt újból a tömött fűrtök felé jobbához szelídült metszőollójával, mintha visszatartatlanul kicsorduló könnyeit rejtené. Pedig már szikkadt volt, akár csizmás talpa alatt a sorközi göröngyök.

Önvádra viszont telt: nem kellett volna – mégse – felolvasni azt a P. Howard mondatot.

Kontinentális kallódásában, olykor-olykor, szándéktalanul is emlékezetébe tolokodott, hogy a hol innen, hol onnan fel-felcsapó női nevetés *akkor* annyira sajgott benne, mintha ő váltotta volna ki. Holott a képzeletét akkorra már rég megtanulta leválasztani a világ nem feléje irányuló, bár nagyon is személyesnek észlelt jelzéseiről.

Később már úgy fogadta ezt a szinte kottázható derűt, mint a különböző vidékek eltérő felhőjátékát, a korai számócaszedések idején a skandinávoknál, vagy délen az olivabegyűjtés kedvetlenebb napjaiban.

Amikor a P. Howard idézetet felolvasta, még távoli volt mindez. Nem tudta volna azt sem elképzelni magáról, ami este, a közös vacsoránál a hosszú asztalok mellett történt. Már a szokásos danászásnál tartottak, amikor a baszk nő, kérés nélkül, töltött neki a rubinszerűen tiszta fényű borból, anélkül, hogy az általa ismeretlen, itt azonban láthatóan népszerű dalt abbahagyta volna. Majd természetes mozdulattal a jobb vállára tette a kezét, cinkosan megmarkolta miközben alkarját a hátának nyomta, úgy, hogy a könyöke a csuklyás izma alatt a bordái közé feszült.

Ekkor következett az, amit elképzelhetetlennek tartott magáról: egész testében rándult össze. Kínjában felötlött benne, hogy aznap este, amikor megérkeztek Párizsba, lánya, a három közül a legkisebb, az aostai hosszan érlelt sonka mellé baszk sajtot kínált, aminek a dobozán öntudatosan feltüntették, térképen is, a származási helyet: a Pireneusok innenső oldalán, francia földön, csipkézett határvonal rajzolta körbe az itteni baszkok hegyi lakóhelyét. Ebbe a hártó jellegű emlékbe kapaszkodott, mert nem akarta tudatosítani, honnan ismerős neki a baszk nő gesztusára adott saját görcsös reflexválasza.

A nő úgy rántotta vissza a kezét, mint akit áramütés ért. Szerencséjükre, a hosszú asztalok mellett nem lócákon ültek, mint otthon a lakodalmas sátrak alatt, hanem kinek-kinek saját széke volt, ezért nem döntötték hanyatt az egész sort. Amíg nem rendezték át mindketten az izomfeszültségüket, vagy pontosabban, amíg ő nem, nem mertek egymásra nézni. A nő térhetett előbb magához, mert mire erőt vett izmain, látta, hogy a nő, talán már percek óta, sértődés nélkül szemléli. Őszinte kíváncsisága szétterült az arcán, amitől kissé nyers magashegyi vonásai átszellemlültek, erőteljes arccsontjai megszelídültek. Mondhatni megszépült.

Mire elmosolyintották magukat és a ráismerés alig feltűnő örömeiben koccintani mertek, már tudta, hogy általános elveszettségében egy valamit nem volt képes kivédeni. Látva sokakat mindenfelé, ápoltságából és öltözete általános tisztaságából soha nem engedett. Legrosszabb évadaiban is, hányódva-vetődve a kontinensen, adott magára, miként a Camargue vidéki szekeres vándorcigányok örökös vonulásuk közben, akikkel vagy két hetet eltöltött, az otthonról hozott néhány mondat- és szókészlet lovári nyelvismeretének köszönhetően. A baszk nő keze alatt ismerte föl, hogy viszonylag rövid idő is mit tett vele. Hiába a látszat, észre sem vette, és torzult. Rendben tarthatja a külsejét, ha „a lélek, a lélek kicsit oda”, ahogy költő kortársa fogalmazott otthon, egyszer régen, annak rendje-módja szerint nem versben, hanem valami publicisztikájában.

És most emlékezett saját mozdulata első látványára is. Egyszer rég, úgy 1990 táján, a Keleti pályaudvaron egy torzonborz koldus volt ilyen vinnyogva védekező és visszautasító, amikor segítően nyúlt feléje.

Ők maradtak utoljára a *chateau* idénymunkásoknak emelt étkezdejében. Aznap este először nem vette kézbe, elalvás előtt, háromkötetes, agyonpreparált Montaigne-ét. A végén a pécsi *Jelenkornak* ez az igényes kiadása buktatta le, majdnem. Bérük felvétele után, a St.-Michel-de-Montaigne-i látogatást követően, Bordeaux-ban egy antikváriumban becserélte francia kiadásra. A tulajból akkora csodálkozás tört elő, hogy a Gallimard 1950-es Pléiade-sorozatbéli háromkötetes példányát ajánlotta föl cserébe. „Magyarul Montaigne!? És ilyen gyönyörűen összefirkálva! Uram! Gyűjteményem éke lesz a példány. Kirakatba rakom! Mit kirakatba!

Bemutatom városunk Montaigne Társaságának ünnepi ülésén. Vagy, tudja mit! Mutassa be ön, uram!”

Szabódva vette át az antikvárius névjegykártyáját, ígérettel viszonzva kitörő lelkesedését. Többet a város felé se nézett, ahogy szokta, ha valahol túl közel került valakihez. (Így csinált magának Európából sajátos labirintust.) Kivételt a camargue-i vándorcigányok képeztek, akikkel még egyszer összehozta a szerencséje Strasbourg egyik parkjában, amikor Gent felé tartott a van Eyck fivérek oltárához zarándokolva, Agnus Dei-nézőbe.

Egy valamiről azonban nem tudhatott. A bordeaux-i antikvárius a kínálatát a hálóra is fölvitte. Kisebbik leánya, őt keresve, egyik módszernek a „szörfözést” választotta. Még hirdetést is közzé tett, nyitva egy honlapot az ügynek, mármint édesapja keresésének. Az első eredményt mégis a hosszú éjszakákba nyúló „szörfözés” hozta. Tudott édesapja kedvenceiről, arról is, hogy aznap, amikor eltűnt, városnéző hátizsákjában Montaigne-t történetesen magával cipelte. Amikor az előadások végeztével kijött a jogi fakultás épületéből, a Pantheon lépcsőjén csak az édesanyját találta, mellette szétnyitva, gerincével fölfelé, mintha gazdátlanul, úgy hevert a P. Howard-kötet. Jellegzetes sárga hátsó borítója összetéveszthetetlenül a szerzőre utalt, a címlap tipográfiai elrendezésével együtt, amin háttérben az éjszakai Eiffel-toronnyal, piros betűkkel ott virított: *„Vanek úr Párizsban”*.

Rögtön tudta, hogy az apja hagyta így. Mindig fölingerelte apja önkényes bánásmódja a könyvekkel, amit persze, nekik, gyerekeknek tiltott. Fölkapta a kötetet, ügyelve, hogy az utoljára olvasott lapokba belenézhessen. Bosszankodva látta, hogy a silány papíron még ebben is, itt is ott az ismerős aláhuzigálás. Igaz, ezúttal virítózöld sorkihúzóval, és csak egyetlen mondat, másfél sor: *„De hát tulajdonképpen miért is utaztam én Párizsba.”*

Anyja a kérdésére, hogy hol van az Öreg, azt válaszolta, Verlaine-t meg Hemingway-t ment fényképezni, azt a bizonyos hatodik emeleti szállodai hideg szoba ablakát, és még látta azt is, amint a Pantheon súlyos vasalt kapuján tapogatja az ujjbegyeivel a lemezborításon a puszkagolyó ütötte nyomokat. *„Tudod, az az itt kivégzett kommunár, akiről meséltél tegnap...”* – emlékeztette az anyja.

Valójában, szerinte, megsértődött, ahogy szokta, mert ő a Rejtő-mondatra igenis tudja a választ: ő azért jött Párizsba, hogy lássa a lányát, amint kilép a Sorbonne kapuján. Ha pedig ő nem tudja, akkor nála valami nagyon-nagyon nincs rendben, ahogy sejti is régóta.

„– Ezt mondtad neki?” *„Se többet, se kevesebbet”* – válaszolta az anyja, arcán még a felindulás dühével. Bejárta apja után az egész St.-Genevieve hegyet, át egészen a Lemoin kardinális útig, ahol Joyce lakott, amikor Hemingway-jel megismerkedtek. Nem találta se aznap, se a busz indulásáig, vissza haza, se később.

A bordeaux-i nyomra rábukkanva, azt hitte, utolérte, mégis. Nem akart hinni a szemének, amikor az antikvárius kínálatában a megfelelő betűnél megtalálta a pontos könyvészeti adatokat – magyar nyelven! Semmi percben telt, míg a képernyőre kiíródott, érdeklődésére, a válasz: édesapja neve és a személyleírása. Utóbbi azzal a választékossággal, amelyben jól tükröződött a nemzedékek hosszú során át esszé-kérdéseken csiszolódott nyelvhasználat, hozzásimulva az emberismeret gyarapítható árnyalatainak kifejezésére alkalmas szókészlet határtalannak tűnő birodalmához.

Soha nem gondolta volna, hogy tanulmányai nyelvén nemzőapjáról olvas, ha röviden is, de a megtapasztalt árnyaltsággal.

Az antikvárius tájékoztatása nyomán mindenfelé csapdákat helyezett el a neten. Édesapja honvágyára építette a stratégiáját. Otthoni környezetében kutakodva, többször belebotlott ugyan egy állítólag tőle származó mondatba, amely valami honi referendum végeredménye nyomán hangzott volna el tőle, de nem tulajdonított neki jelentőséget. Apja mondata („*Kiíratkozom ebből a népből! Csecsen leszek, kurd vagy ír!*”) nem illeszkedett a rekonstrukciójába. „*Csalánerdő*” – vetette oda mindig, ha a térségi kisnemzeti nacionalizmusok szóba kerültek, tárgyismeretről tanúskodó adathalmazzal oldva az elfeledett költő találó metaforáját. Tudta, nem tud meglenni a honi hírek nélkül. Ő még a növények fényigényét is az információelmélet alapján magyarázta, rámutatva – bár kissé homályos fejtegetésben – a biológia és a kultúrantropológia összefüggéseire.

Azon az utolsó napon is miatta késett, nem az előadások húzódtak el, beugrott a könyvtárba, hogy lehívja az otthoni négy napilap aznapi számait. De csak Rejtő Jenő könyve, meg az anyja maradt utána a Pantheon lépcsőjén.

Mert aztán hiába váltogatta „szörfözése” taktikai elemeit, eljött a nap, amikor – első válása után – fölvitte a hálóra édesapjának szánt utolsó mondatait: „*Megtanultam a kérdésetet. A meghívás fennáll. Amíg élek.*” Később kivándorolt Ausztráliába.

Sohase tudta meg, hogy a baszk nő még elérte, az apja neve felkerült a nemzetközi újságíró szövetség éves veszteséglistájára: eltűnt a srebrenicai erdőségeken, valószínűleg aknára lépett. Apja Dubrovnikban hátrahagyta a nőt. Tisztában volt vállalkozása kockázataival. Valódi céljáról talán egyedül a baszk nő tudhatott: nem a győztesek rémtetteiről szóló részleteket szándékozott gyarapítani. „*A bestiárium enciklopédiája már betelt*” – mondta a pireneusi nőnek, aki sejtette, hogy nem egy háborús akna okozta a férfi vesztét. Arról a szégyenről akart hiteles beszámolót, amit a holland EU-kontingens lábhoz tett fegyverei jelentettek, tétlenségük a készülő mészárlás előtt. „*Mert, ha a szégyen épségben tulajdonunk marad, talán még nem veszítettük el megváltottságunkat*” – nyomatékosította indulását.

Lánya makacsul hitte, az a pár mondat úgy bujkál majd, lehet, emberöltőkön át a világhálón, időről-időre titokzatosan felbukkanva, mint némely, ritka becses könyvek. Ettől megnyugodott.

Nem deríthető ki, nyugalma tartósnak bizonyult-e.

A baszk nő, évek multával, még találkozott a lány nevével. Francia-Kaledónia és Ausztrália rendezetlen tengeri határvitájáról olvasott tőle figyelemre méltó, mert megoldást ígérő, hosszú, árnyalt tanulmányt.